

Handlingar och händelser i språkbadselevers uppsatser i årskurs 6

Elina Pälvimäki
Institutionen för nordiska språk
Vasa universitet

Artikkelissa käsitellään ruotsin kielen kielikylpyyn osallistuvien oppilaiden (vuosikurssi 6) kirjoitelmissa esiintyviä toimintoja ja tapahtumia heidän kirjoittaessaan erikoisalakohtaisesta teemasta, eläimistä. Artikkelini on osa väitöskirjatyötäni, jossa kehitän uutta lähestymistapaa tarkastella toisen kielen oppimistuloksia ja -prosessia. Terminologian menetelmiä ja kielitieteellisiä menetelmiä yhdistävä väitöskirjatyöni kattaa kolme tasoa: reaali maailman tason (tarkoitteet), käsitetaso ja kielen tason, joita tarkastelen myös tässä artikkelissa. Artikkelissa käyttämäni määritelmät toiminnoista ja tapahtumista perustuvat yleisiin filosofisiin määritelmiin.

Nyckelord: handling, händelse, språkbad, filosofi, ämnesspecifikt språk

1 Bakgrund

Denna artikel är en del av min blivande doktorsavhandling *Handlingar och händelser i språkbadselevers begreppsvärldar* som hör till ett större forskningsprojekt *Begreppsvärldar i svenskt språkbad (BeViS)*¹ på Institutionen för nordiska språk vid Vasa universitet. Inom projektet kombineras två specialitetsområden inom institutionen nämligen forskning i svenskt språkbad samt forskning i fackspecifik kommunikation. Syftet med min doktorsavhandling är att reda ut hur elever i svenskt språkbad hanterar ämnesspecifika handlingar och händelser på sitt andraspråk (svenska). Utgående från definitionerna på handlingar och händelser skall jag undersöka de språkliga mönster som omger verben och de begreppsstrukturer som språkbadselever använder när de skriver om ett ämnesspecifikt tema, djur. Mina forskningsresultat kan förväntas ge information om hur eleverna tillägnar sig ämnesspecifika information i språkbad.

¹ <http://www.uwasa.fi/pohjoismaiset/forskning/koi/>

2 Material och syfte

Materialet inom *BeViS* består av både muntlig och skriftlig produktion av språkbadselever. Forskningsmaterialet för min doktorsavhandling består av det skriftliga materialet, dvs. uppsatser skrivna av språkbadselever i årskurserna 3, 6 och 9 i Esbo, Vasa och Åbo. Materialet för den här artikeln utgörs av uppsatser skrivna av språkbadselever i årskurs 6 (119 st.). Eleverna har fått i uppgift att skriva en uppsats med rubriken *Nu blir det vinter i Finland*. Eleverna har fått ett papper med sex stimulusord (*djuren, marken, människan, vattendragen, vädret, växterna*) som de har fått använda som inspirationskälla. Temat för den skriftliga uppgiften har valts på basis av en pilotundersökning vars mål var att testa vilket slags tema som skulle vara lämpligast för eleverna samt vilken slags uppgiftsgivning som ger det mångsidigaste materialet (Puskala 2005; Mård-Miettinen m.fl. 2006). Jag har valt att analysera temat djur eftersom detta tema har varit ett av de mest inspirerande temana för språkbadseleverna och därför kan man förvänta sig att det finns många handlingar och händelser i de textavsnitt där eleverna skriver om djur.

Ur mitt forskningsmaterial har jag först excerperat de textavsnitt där eleverna skriver om djur varefter jag har excerperat handlingar och händelser ur respektive textavsnitt. Jag har definierat handlingar och händelser utgående från filosofins syn på handlingar och händelser och vid excerperingen tagit hänsyn till hela meningen för att kunna avgöra om det är fråga om en handling eller en händelse (filosofiska definitioner med exempel diskuteras i kapitel 3, 3.2 och 3.3). Syftet med den här artikeln är att diskutera skillnader mellan de handlingar och händelser som förekommer i uppsatserna, att lyfta fram vissa tendenser som förekommer i uppsatserna samt att uppmärksamma vissa handlingar och händelser som språkbadseleverna skriver mer implicit om i sina uppsatser men som finns kvar på den ontiska nivån, dvs. i den omgivande världen. Resultaten kan förväntas ge en preliminär bild av hur eleverna använder ämnesspecifikt språk i språkbad.

Skrivuppgiften gjordes under en vanlig skollektion (45 minuter). Sammanlagt består alla 119 uppsatser av 16 583 ord. Den genomsnittliga längden på uppsatserna är 139 ord

och deras variationsvidd är tämligen stor eftersom den kortaste uppsatsen innehåller 10 ord medan den längsta uppsatsen innehåller 388 ord.

3 Handlingar och händelser

Definitionerna på handlingar och händelser i min studie baserar sig på filosofiska definitioner (se t.ex. Bennett 1988, Kenny 1963, Rescher 1970). Jag har valt att dels diskutera vissa frekventa handlingar och händelser mera ingående, dels koncentrera mig på vissa mångtydiga handlingar och händelser.

Handlingar och händelser särskiljs genom vad en levande varelse gör / vad som blott händer eller sker med den levande varelsen. Bakom handlingar finns det alltid mer eller mindre medveten intention (om intentionen se avsnitt 3.2) vilket gör att vi betraktar handlingar som ett uttryck för något bakomliggande. (Filosoflexikonet 1988: 205.)

Grovt indelat skiljer vi mellan saker som vi gör (t.ex. simmar) och som händer oss (t.ex. blir våta i regn). Filosoferna har länge diskuterat handlingars och händelsers natur och som Bennett (1988: 18) träffande konstaterar har de fortsatta meningsskiljaktigheterna hos filosoferna mest härletts från det faktum att de flesta frågor inte har något svar. Aristoteles anses vara den filosof som mest har koncentrerat sig på skillnader mellan olika verb men filosoferna har överlag koncentrerat sig ganska lite på sådana uttryck som har att göra med mänskligt agerande (Kenny 1963: 152, 171).

En del filosofer gör inte en tydlig skillnad mellan handlingar och händelser utan uppfattar handlingar som en underart av händelser (se t.ex. Bennett 1988: 188). Pilke behandlar i sin terminologiska doktorsavhandling handlingar och händelser som två skilda fenomen även om hon konstaterar att de inte kan särskiljas från varandra eftersom: "I realvärlden uppträder handlingar och händelser om varandra och beroende av varandra; händelser föranleder handlingar och handlingar ger upphov till händelser" (Pilke 2000: 111–112).

Den logiska skillnaden mellan en handling och en händelse kan konstateras vara agenten som utför handlingen. I den här artikeln använder jag termen agent på samma sätt som den definieras inom filosofin. *Filosoflexikonet* (1988: 15) definierar ordet *agent* på följande sätt: ”den eller det som utför en handling”. Exempelvis filosofen Nicholas Rescher (1970: 248–249) skiljer mellan handlingar och processer: en handling måste alltid göras av en agent, jämför *Agenten skakar glaset* (=handling) – *De droppar som har skvätt på bordet försvinner* (= process). Han konstaterar vidare (1970: 249) att agenten kan vara en grupp (t.ex. mötesmedlemmar) samt att gruppen kan agera både delbart som skilda individer (t.ex. när publiken applåderar) eller kollektivt som en enhet (t.ex. när mötesmedlemmarna röstar). Med hänsyn till detta är det slutresultatet som står i fokus: man kan applådera ensam men mötet är inte beslutfört om inte tillräckligt många mötesmedlemmar är på plats (om slutresultatet se 3.2).

Enligt Rescher (1970: 248) måste en handling alltid kunna kopplas ihop med fysisk aktivitet men han diskuterar också den psykiska aspekten. Han påpekar att en handling alltid måste kunna kopplas ihop med fysisk aktivitet (dvs. med kroppsrörelser) och därför är psykiska gärningar inte handlingar (Ibid). Rescher (1970: 251) erkänner dock att handlingarna består av två delar: en del som är synlig, fysisk och observerbar och en del som är undagömd, mental och icke-observerbar (intention, motiv, medvetenhet).

3.1 De mest frekventa handlingarna och händelserna i språkbadslevers uppsatser

Alla uppsatser har fått en kod där årskurs, kön, stad, skola, klass och elev framgår. Koderna varierar lite enligt stad eftersom det i Esbo fanns många skolor, i Vasa flera språkbadsklasser i samma skola och i Åbo bara en klass för varje årskurs.

Att flyttfåglarna flyttar till söder är den handling som språkbadsleverna oftast beskriver i sina uppsatser (se ex. 1). Två frekventa händelser i uppsatserna är *vinterdvalan* samt att *djurens päls ändrar färg* (se ex. 2 och 3). 14 elever av 119 har inte skrivit om någondera handlingen/händelsen i sina uppsatser. Sammanlagt 52 elever har skrivit om höstflyttningen, 86 om vinterdvalan och 53 elever om djurens förändrade pälsfärg.

- (1) fåglarna flyger i söder (6PED1)
- (2) Några djur, t.ex. björnen och ormen sover över hela vinter. (6FED11)
- (3) När päls har varit brun så på vinter blir det vit, (6FED2)

Fåglarnas höstflyttning utförs av en agent, fåglarna (ex. 1). Bland filosoferna konstateras agenten ofta vara den logiska skillnaden mellan en handling och en händelse (se t.ex. Rescher 1970) (om agenten se kap. 3). Språkbadseleverna beskriver händelsen *vinterdvala* med flera verb samt verbkombinationer, t.ex. *sova*, *gå i ide*, *börja sova*, samt *lägga sig och sova*. Kontroll anser jag här vara ett avgörande kriterium för dess identifiering som verksamheten *att sova*: man kan inte styra sovandet aktivt eller kontrollera den tidpunkt då en levande varelse somnar. Därför har jag också tolkat *vinterdvala* som en händelse. Vissa förberedelser som djuren gör inför vinterdvalan kan däremot räknas som handlingar (se ex. 4).

- (4) Först äter djuren mycket på hösten och sen går den och sover. (6FV220)

Det finns också några mer implicita utsagor i elevernas uppsatser som kan tolkas som handlingar eller händelser, t.ex.: *mest av finlands djuren flyttar till söder*, *Djuren ser man inte för att de har gott under marken till sin bo* och *några djurar är vita*. Den första utsagan har jag tolkat som ett exempel på *höstflyttning* även om eleven har skrivit att det är djur som flyttar istället för fåglar. Utsagan *Djuren ser man inte* har jag tolkat som ett uttryck för *vinterdvala*: syftet med att djuren går in i sina bon till hösten är att de förbereder sig för att gå i ide. Av samma elevs början av uttrycket (*Djuren ser man inte*) drar jag också slutsatsen att djuren förväntas vara länge i sina bon; dvs. utgående från kontexten kan man förstå att eleven beskriver fenomenet vinterdvala. Att *djuren konkret har gått under marken* kan förstås ses som en handling över vilken respektive djur har kontroll. Fenomenet bakom orden, dvs. på den ontiska nivån, är ändå att vinterdvalan kan räknas som en händelse eftersom en levande varelse inte kan kontrollera sin sömn. Jag har därför tolkat utsaga 2 som en helhet som uttrycker en händelse vinterdvala. Den tredje delen av utsagan (*några djur är vita*) har jag tolkat som ett exempel på händelsen *djuren ändrar färg på pälsen* eftersom eleven har noterat att någonting förändras hos vissa djur när det blir vinter fast han inte explicit har skrivit någonting om själva ändringen av pälsfärg.

Gränsdragningen mellan handlingar och händelser kan i många fall vara knepig biologiskt sett. I princip får det som sker i naturen (t.ex. att det blir kallare) flyttfåglarna att flytta. Ändå utför flyttfåglarna en konkret handling över vilken de själva har kontroll. Med denna typ av identifikationskriterier skiljer sig fåglarnas höstflyttning från t.ex. den händelse då ekorren byter färg på pälsen. Ekorren kan inte själv påverka det som händer med pälsen även om det är biologiska faktorer som ligger bakom händelsen. (Om påverkande faktor se kap. 3.2.)

I språkbadslevers uppsatser förekommer också handlingar och händelser som inte är explicita utsagor men handlingen/händelsen kan implicit tolkas med hjälp av kontexten (se ex. 5).

- (5) kaniner är i sommaren bruna men i vinter är dom vita. (6PÅ15)

Ifall man skiljer de olika satserna från varandra kan man inte förstå vad som händer med kaninen. *Kaniner är i sommaren bruna* berättar ingenting om att kaninen ändrar färg. Då man kombinerar den andra satsen *men i vinter är dom vita* med den förstnämnda träder händelsen in: någonting sker med kaninerna.

Oftast är det verbet som är kärnan i en handling/en händelse men att strikt hålla sig till endast en granskning av verben kan också utesluta vissa typer av handlingar och händelser. Så är fallet då språkbadsleverna t.ex. har valt att inte upprepa verbet *flytta* resp. *byta*. De verb som eleverna inte har upprepat har markerats med Ø.

- (6) nästan alla fågeln flyttar av finlan. kanske mest av dom Ø till kanarie öarna, men jag är intte saker av att flygar nogon art av dem också till Aritzona. (6PED13)
(7) Några av djuren byter sit skin till lurvigare och gråare tilexempel: Råven blir ganska grå, haren blir helt vit och ekoren Ø brungrå. (6FED5)

Fast de två språkbadsleverna har valt att inte upprepa verben bakom handlingen/händelsen (dvs. verben finns inte språkligt) finns de ändå kvar på den ontiska nivån. Här spelar också kontexten en betydande roll: *ekorren brungrå* skulle som sådan inte betyda någonting men i den rätta kontexten är den både grammatiskt och ontiskt rätt.

Filosofen Nicholas Rescher (1970: 248) uppmärksammar också en annan typ av handlingar: *att avhålla sig från att göra något* är också en intentionell handling. Om agenten t.ex. avhåller sig från att skrapa ett myggbett fast det kliar är det fråga om en intentionell handling som skiljer sig från de fall i vilka agenten t.ex. dricker kaffe och inte gör en massa andra saker: tittar på tv, vattnar blommor etc. (Ibid). Att agenten har bestämt sig för att sitta ner och dricka kaffe har i sig själv förstås varit en intentionell handling.

3.2 Avsikt, intention, påverkande faktor

Avsikten kan konstateras vara den fundamentala skillnaden mellan en handling och en händelse. Därför verkar det finnas någonting mera i en handling än i en händelse ur agentens synvinkel: den mentala avsikten. Dessutom är agenten medveten om sin aktiva roll i görandet och han har kontroll över det som pågår. (Pilke 2000: 117.)

Rescher (1970: 248, 251) diskuterar avsikten men kallar den för *passion*: jämför *Agenten sätter sig för att han känner sig svag – Agenten halkar på bananskalet*. I den först nämnda situationen spelar agentens avsikt en viktig roll jämfört med det som blott händer med honom i den andra situationen. Enligt Rescher kan endast de handlingar som är kontrollerbara räknas som handlingar (jfr snyta – hicka), dvs. sådana reflexiva reaktioner och automatiskt beteende som t.ex. att hicka borde inte kategoriseras som handlingar (Ibid).

Pilke (2000: 116, 157) kallar i sin avhandling om dynamiska fackbegrepp den igångsättande kraften bakom en händelse för *en påverkande faktor* eftersom den faktor som framkallar förändringar är av en annan typ än den mänskliga agenten.

Det som filosoferna kallar för avsikt/intention/viljekraft/inre aspekt hör nära ihop med handlingsresultatet och kan konstateras vara den fundamentala skillnaden mellan en handling och en händelse. Pilke (2000: 149) konstaterar vidare att även försök att göra någonting kan spela en roll fast det inte skulle resultera i något. Ofta finns det också en viss intention bakom agerandet. Därför kategoriserar jag försök att göra någonting som handlingar vilka alltid är mer eller mindre intentionella (se ex. 8).

- (8) älgen för söker att hita något att äta (6PÅ13)

Rescher (1970: 249) diskuterar de element som beskriver handlingar. Ett av elementen utgör *motiveringar för handling (Rationale of Action)*. Tendenser till likartade element kan hittas också bland händelser (se ex. 9–11).

- (9) Vatten blir is och djuren går till vintersömn, (6FEA9)
(10) Djurena t.ex hare blir vit för att den ska kunna leva på Finland (6PÅ5)
(11) haren byter färg på vintern till vit för att räven skulle inte se. (6FÅ21)

Exempel 9 tolkar jag som en kausalitetsförklaring: eftersom vädret blir kallt faller vissa djur i dvala. Exempel 10 och 11 kategoriserar jag som orsaksförklaringar: för att haren skall kunna leva i Finland måste den ändra färg på vintern och motiveringen till att haren byter färg är att den måste skydda sig mot rovdjur. Den påverkande faktorn bakom de ovannämnda händelserna är dock inte den levande varelsen utan naturen och dess lagar. I exempel 9–11 är det klart en annan typ av faktor som finns bakom händelsen, dvs. den påverkande faktorn, jämfört med t.ex. exempel 8 där det är älgen som agerar intentionellt.

3.3 Konkretisering, kategorisering, kontrastering

Handlingar beskriver oftast levande varelsers beteende och som redan framgick ur avsnitt 3 särskiljs handlingar och händelser genom vad en levande varelse gör/vad som blott händer eller sker med den levande varelsen. Bakom handlingar finns det alltid mer eller mindre medveten intention (om intentionen se avsnitt 3.2) vilket gör att vi betraktar handlingar som ett uttryck för något bakomliggande. (Filosoflexikonet 1988: 205.)

Fast filosoferna över huvud inte har räknat sådant som man inte gör (om det inte är fråga om ett liknande fall som beskrivs i avsnitt 3.1) som handlingar, utesluter jag inte sådana typer av handlingar och händelser ur uppsatserna. Att utesluta sådana typer av handlingar och händelser skulle inte vara ändamålsenligt ur språkinläringens synvinkel eftersom eleverna måste använda en mer komplex meningsstruktur när de skriver om både realisering och icke-realiserings i texterna. Båda typerna av fenomen förekommer i uppsatserna men bland händelserna är icke-realiserings vanligare. Jag antar att detta

beror på abstraktionsnivån: händelserna är mer abstrakta till sin natur än handlingarna och därför vill språkbadseleverna gärna konkretisera vissa händelser om det är möjligt.

Att en levande varelse har agerat på ett visst sätt är uttrycksformen för den bakomliggande avsikten. Den igångsättande kraften bakom händelser är dock något annat och kallas då för en påverkande faktor (se avsnitt 3.2). Att det inte finns någon intention bakom händelserna utan att de blott och bart händer i världen kräver enligt min mening en mer explicit förklaring av språkbadseleverna vilket i uppsatserna syns i form av konkretisering som t.ex. i exempel 12.

- (12) djuren går till vintersömn, men alla inte gör så, t.ex. Haren (6PÅ6)

Det finns också en viss tendens hos språkbadseleverna att kategorisera djur i olika klasser beroende på de handlingar som de gör eller de händelser som berör dem (se ex. 13 och 14).

- (13) Björnar hittar en gråtta och såver över vintern där. Älgen och renen lever normalt. (6FEA14)
(14) Några djur går i ide, fåglarna flyttar till varmare platser och de andra, som kan jaga, blir kvar och försöker få tillräkligt mat som möjligt. (6FEC3)

I exempel 13 beskriver eleven björnar, som hör till de djur som sover vintersömn, men konstaterar vidare att det också finns djur som ”lever normalt”. Att leva normalt betyder alltså att älgen är aktiv, t.ex. letar efter föda. I exempel 14 har eleven bundit samman de djur som ”lever normalt” under vinter i Finland med ett gemensamt kännetecken: dvs. de djur som ”blir kvar” i Finland måste kunna jaga. Också de måste hur som helst jobba hårt för födan som de inte endast får automatiskt.

Språkbadselever tycks också återge handlingar och händelser genom att kontrastera två aspekter (t.ex. olika typer av djur) med varandra (se ex. 15 och 16).

- (15) T.ex. björnen, igelkotten och ormen går i ide på vintern. Men ekoren, räven och ugglan är nog vakna då. (6FÅ22)
(16) Några djur t.ex. björn och ormarna såver över vintern och vaknar sen på våren. Men älgen är uppe hela vinter. (6FEA3)

Det ovan beskrivna fenomenet förekommer ofta i uppsatserna både bland handlingarna och bland händelserna. I exempel 15 beskriver eleven en viss händelse som inträffar hos

de djur som faller i dvala men vill poängtera att det också finns andra typer av djur som inte genomgår samma händelse. I exempel 16 berättar eleven att vissa djur sover över vintern men att det också finns djur som är vakna hela vintern.

4 Slutdiskussion

Syftet med den här artikeln har varit att diskutera skillnader mellan handlingar och händelser som förekommer i språkbadslevers uppsatser i årskurs 6 när de skriver om ett ämnesspecifikt tema samt att lyfta fram vissa tendenser som upprepas i elevernas uppsatser. Jag har också diskuterat de handlingar och händelser som eleverna återger mer implicit men som ändå finns kvar på den ontiska nivån, dvs. i den omgivande världen. De resultat som presenteras i artikeln ger en preliminär bild av hur språkbadsleverna använder ämnesspecifikt språk.

Definitionerna på handlingar och händelser i den här artikeln baserar sig på filosofiska definitioner. Grovt indelat skiljer vi mellan det som vi gör och det som händer oss. Den mest frekventa handlingen i språkbadslevers uppsatser har varit fåglarnas höstflyttning medan de två mest frekventa händelserna har varit vinterdvalan samt att djuren ändrar färg på pälsen.

Att skilja mellan handlingar och händelser i språkbadslevers uppsatser har inte varit lätt. Den igångsättande kraften bakom handlingar anses vara en agent som agerar mer eller mindre avsiktligt medan det finns en påverkande faktor som framkallar de iakttagbara skeendena i händelser. Då jag har excerperat handlingar och händelser ur mitt forskningsmaterial har jag beaktat dem på tre nivåer: på den ontiska nivån (referenter), på begreppsnivån samt på språknivån där också kontexten har spelat en markant roll. Om en viss handling/händelse skulle isoleras från den rätta kontexten skulle den inte kunna räknas som en handling/en händelse. Om man enbart skulle ta hänsyn till den språkliga formen skulle man tappa en hel del handlingar/händelser som ändå finns på den ontiska nivån, dvs. i den omgivande världen.

Det är möjligt att notera vissa tendenser i språkbadslevers uppsatser när de skriver om det som djuren gör/det som sker med djur där flera olika aspekter inverkar. Språkbadsleverna konkretiserar ofta händelserna vilket enligt min åsikt beror på abstraktionsnivån: händelserna är mer abstrakta till sin natur än handlingarna och därför vill språkbadsleverna gärna konkretisera vissa händelser. Eleverna tycks också återge handlingar och händelser genom att kontrastera två aspekter med varandra samt genom att kategorisera djur i olika klasser beroende på de handlingar de gör eller de händelser som berör dem.

Litteratur

- Bennett, Jonathan (1988). *Events and Their Names*. Oxford: Oxford University Press.
- Filosoflexikonet* (1988). Red. Poul Lübcke. Borås: Forum.
- Kenny, Anthony (1963). *Action, Emotion and Will*. London: Routledge & Kegan Paul Ltd.
- Mård-Miettinen, Karita, Nina Pilke, Jaana Puskala & Margareta Södergård (2006). Att undersöka kognitiva strukturer i språkbadslevers skriftliga uppsatser. I: *Svenskans beskrivning* 9, 149–160. Red. Veikko Muittari & Matti Rahkonen. Jyväskylä: Kielten laitoksen julkaisuja.
- Pilke, Nina (2000). *Dynamiska fackbegrepp. Att strukturera vetande om handlingar och händelser inom teknik, medicin och juridik*. Acta Wasaensia No 81. Språkvetenskap 15. Vaasan yliopisto.
- Puskala, Jaana (2005). Nu blir det vinter. Att skriva om ett givet tema utgående från rubrik, stimulusord eller stimulusbilder. I: *Från översättning till etik. En festskrift till Irma Sorvali på hennes 60-årsdag den 15 oktober 2005*, 241–255. Red. Paula Rossi. Oulu: Oulun yliopisto.
- Rescher, Nicholas (1970). The characterization of actions. I: *The Nature of Human Action*. Red. Myles Brand. Illinois: Scott, Foresman & Co.